

Петро Серотюк

БАЯН
АЗБУКА ВІРТУОЗА

Навчальний посібник для юних баяністів

Пётр Серотюк

БАЯН
АЗБУКА ВИРТУОЗА

Учебное пособие для юных баянистов



Тернопіль
Навчальна книга – Богдан

УДК 072
ББК 85.315.3
С32

Серотюк П.Ф.

С32 Баян. Азбука віртуоза: Навчальний посібник для юних баяністів. —
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011.— 44 с.

ISBN 978-966-101983-5

Пропонований посібник, основу якого складають оригінальні вправи, може слугувати додатком до видання «Баян. Перша зустріч». Крім того, він може використовуватись як самостійний методичний матеріал у молодших, середніх та старших класах ДМШ для ефективного розвитку навичок орієнтування на клавіатурах баяна, формування сучасних аплікатурних принципів, освоєння різних штрихів та прийомів гри, становлення свободи, розкутості виконавського апарату і основ віртуозної гри на баяні.

Тим учням, які ще не володіють вибіркою клавіатурою, виконання цих вправ значно прискорить освоєння вибірного баяна.

Навчальний посібник адресується юним баяністам та педагогам ДМШ.

УДК 072
ББК 85.315.3

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути використана чи в дтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

Серотюк Петро Федорович

Баян. Азбука віртуоза

Навчальний посібник для юних баяністів

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Тетяна Риженко*

Музичний редактор *Петро Серотюк*

Художник *Любомир Бейгер*

Комп'ютерний набір *Володимир Новохатський*

Комп'ютерна верстка *Володимира Новохатського, Ольги Постумент*

Підписано до друку 12.04.2011. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 13,95. Умовн. фарбо. відб. 13,95.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1983-5



© Серотюк П.Ф., 2011
© Навчальна книга — Богдан,
макет, художнє оформлення, 2011

Від автора

Я глибоко переконана, що перший етап навчання є вирішальним у подальшій долі музиканта.

А. Артоболевська

За останні роки суттєво якісно і кількісно зріс художній репертуар баяністів-початківців, оволодіння яким потребує всебічної, ґрунтовної технічної підготовки. Проте робота лише над художніми творами, етюдами та мажорними і мінорними гамами, арпеджіо і акордами не може забезпечити успішного володіння інструментом. Як правило, вона ведеться формально, нецікаво, що тільки відштовхує дітей від роботи над розвитком техніки. Щоб досягти майстерності у грі, важливо систематично використовувати відповідні вправи. Найбільш успішні та кваліфіковані педагоги-ентузіасты докладають неабияких зусиль у цій справі. Кожен із них зазвичай створює відповідні вправи сам, але своїм досвідом нечасто обмінюється з колегами.

Автор даної збірки, бажаючи поділитись власними доробками і не претендуючи на вичерпне висвітлення проблеми вправ у навчанні юних баяністів, вирішив опублікувати ті з них, які він регулярно і успішно використовує в педагогічній практиці й які завжди з задоволенням розучують навіть ліниві учні.

Певна частина легких “вправ-картинок” з I–V розділів можуть виконуватись вже на ранньому етапі навчання в так званій “донотний період” методом “гри з рук”.

Вслухаючись і вдивляючись в те, що робить педагог, та наслідуючи його, учень на початку навчання з великою користю для свого розвитку і з більшою радістю буде відтворювати на слух простенькі мелодії та вправи, ніж грати їх по нотах.

А. Хальм

От автора

Я глибоко убеждена, что первый этап обучения является решающим в дальнейшей судьбе музыканта.

А. Артоболевская

За последние годы существенно количественно и качественно вырос художественный репертуар начинающих баянистов, овладение которым требует всесторонней, обстоятельной технической подготовки. Однако работа только над художественными произведениями, этюдами, мажорными и минорными гаммами, арпеджио и аккордами, не может обеспечить успешного владения инструментом. Как правило, она ведется формально, неинтересно, что только отталкивает детей от работы над развитием техники. Чтобы достичь мастерства в игре, важно систематически играть упражнение. Наиболее успешные и квалифицированные педагоги-энтузиасты уделяют много усилий этому делу. Каждый из них зачастую создает упражнения сам, но своим опытом редко обменивается с коллегами.

Автор данного сборника, желая поделиться опытом и не претендуя на исчерпывающее освещение проблемы упражнений в обучении юных баянистов, решил опубликовать те из них, которые он регулярно и успешно использует в работе и которые всегда с удовольствием разучивают даже ленивые ученики.

Значительная часть легких “упражнений-картинок” I–V разделов могут исполняться уже на раннем этапе обучения, даже в так называемый “донотный период” методом “игры с рук”.

Вслушиваясь и всматриваясь в то, что делает педагог, и подражая ему, ученик в начале обучения с большой пользой для своего развития и с большей радостью будет воспроизводить на слух простенькие мелодии и упражнения, чем играть их по нотам.

А. Хальм

Виконання “Вправ-картинок” сприяє:

1. природній постановці та формуванню рук баяніста, їхній пластичності, гнучкості та успішній адаптації до інструмента;
2. всебічному вивченню клавіатур баяна та вільному орієнтуванню на них;
3. розвитку навичок володіння мехом, різним способом його ведення;
4. формуванню сучасних аплікатурних навичок, розвитку всіх пальців правої та лівої рук;
5. практичному володінню різними штрихами, артикуляцією й інтуванням та здатності до виразного виконання музичних творів;
6. розвитку образного мислення, творчої уяви;
7. становленню надійного фундаменту для формування майбутньої віртуозності юного баяніста.

Створенням подібних вправ можуть займатися всі педагоги, а також учні, якщо їх до цього заохочувати.

Вправи для дітей мають бути:

- за можливості короткими, логічними і легкими для запам’ятовування;
- максимально зручними для дитячих рук;
- з певним художнім змістом;
- з використанням підтекстовок;
- з відповідними штрихами, динамічними відтінками, артикуляцією та агогічними відтінками (за необхідності);
- важливою має бути наявність пауз у вправах не тільки для можливості відпочинку та звільнення рук, а й для того, щоб учні вчилися чути та відчувати паузи, не боятись їх. Паузи мають бути виразними!
- усі вправи спочатку потрібно виконувати в уповільненому темпі, орієнтуючи учня, в першу чергу, на пошук виразності, легкості та свободи, а вже потім спрямовувати до набуття рухливості.

“...Девіз “легкість і свобода” має бути завжди актуальним, і особливо на початковому етапі навчання, коли формується основа постановки”.

(Липс Ф. Искусство игры на баяне. М. 1998. с. 73)

Исполнение “Упражнений-картинок” способствует:

1. естественной постановке и формированию рук баяниста, свободе, пластичности, гибкости, успешной адаптации исполнительского аппарата к инструменту;
2. всестороннему изучению клавиатур баяна и свободному ориентированию в них;
3. развитию навыков владения мехом, различными способами его ведения;
4. формированию современных аппликатурных навыков, развитию всех пальцев правой и левой рук;
5. практическому овладению различными штрихами, артикуляцией и интонированием;
6. развитию образного мышления, творческого воображения и способности к выразительному исполнению музыкальных произведений;
7. становлению надежного фундамента для формирования будущей виртуозности юного баяниста.

Созданием подобных упражнений могут заниматься все педагоги, а также ученики, если их поощрять. По моему мнению, упражнения для детей должны быть:

- по возможности краткими, логичными и легкими для запоминания;
- максимально удобными для детских рук;
- с определенным художественным содержанием;
- с использованием подтекстовок;
- с соответствующими штрихами, динамическими оттенками, артикуляцией и с агогическими оттенками (в случае необходимости);
- важным должно быть присутствие пауз в упражнениях. Не только для отдыха и освобождения рук, но и для того, чтобы школьники учились не бояться пауз, слушать их и чувствовать. Паузы должны быть выразительными!
- все упражнения сначала нужно исполнять в замедленном темпе, при этом ориентировать ученика в первую очередь на поиск выразительности, легкости и свободы, а уже потом говорить о беглости.

“...Девиз “легкость и свобода” должен быть всегда актуальным, и особенно на начальном этапе обучения, когда формируется основа постановки”.

(Липс Ф. Искусство игры на баяне. М. 1998. с. 73)

У більшості вправ обов'язково має враховуватись специфіка баяна (особливості клавіатур, міховедення, звуковидобування). Вправи для початківців мають бути не тільки максимально зручними, природними, різноманітними, а й достатньо повторюваними, щоб сформувались і закріпились певні навички, передбачені відповідною вправою. Для цього вправи виконують багато разів, транспонуючи на малу терцію, а часом і на малу (велику) секунду, коли клавіатурний малюнок, а отже, і аплікатура, залишаються незмінними.

На мою думку, недоцільно виконувати на баяні мажорні та мінорні гами до часу формування ладового слуху. Тому що, по-перше, у цих гам складний клавіатурний малюнок, далеко не проста аплікатура, а ладовий слух, яким мав би керуватись учень, виконуючи їх, ще не сформований. По-друге, гра гам, що зводиться до формального заучування аплікатурних послідовностей та розміщення звуків на клавіатурі, вкрай негативно сприймається дітьми. Не варто йти проти природи дитячої психології.

До часу становлення ладового слуху доцільно використовувати інші гами: хроматичну, тон-півтону, півтону-тон, цілотнонову. Ці гами на баяні мають легкий для запам'ятовування клавіатурний малюнок, просту та логічну аплікатуру. Вони можуть слугувати основою для багатьох цікавих вправ, які дають змогу освоювати орієнтацію на клавіатурах, навички звуковидобування і звуковедення, формувати аплікатурні навички, штрихову культуру, гнучкість та свободу рук...

Інтенсивний розвиток ладового слуху баяніста-початківця (за умови активного використання релятивної системи сольмізації) забезпечує репертуар посібників "Баян відкриває світ музики" та "Баян. Перша зустріч". Цей же репертуар успішно формує художній смак юного музиканта.

В більшості вправ обов'язково повинна учитываться специфика баяна (особенности клавиатур, меховедения, звукоизвлечения). Упражнения для начинающих должны быть не только максимально удобными, естественными, разнообразными, но и достаточно повторяющимися, чтобы сформировались и закрепились определенные навыки, предусмотренные соответствующим упражнением. Для этого их нужно исполнять многократно транспонируя на малую терцию, а иногда и на малую (большую) секунду, когда клавиатурный рисунок, а следовательно и аппликатура, остаются неизменными.

По моему убеждению, мажорные и минорные гаммы исполнять на баяне нецелесообразно ко времени формирования ладового слуха. Во-первых, в этих гаммах сложный клавиатурный рисунок, далеко непростая аппликатура, а ладовый слух, которым должен руководствоваться ученик при исполнении гам, еще не сформирован. Такая игра гамм, что сводится к формальному заучиванию аппликатурных последовательностей и размещения звуков на клавиатуре, крайне негативно воспринимается детьми. Не стоит идти против природы детской психологии.

Ко времени становления ладового слуха целесообразно использовать другие гаммы: хроматическую, тон-полутон, полутон-тон, целотноновую. Эти гаммы могут служить основой многих интересных упражнений. Они имеют легкий для запоминания клавиатурный рисунок, простую и логичную аппликатуру, и при этом дают возможность осваивать ориентацию на клавиатурах, звукоизвлечение, звуковедение, формирование аппликатурных навыков, штриховой культуры, гибкости, свободы рук...

Интенсивное развитие ладового слуха начинающего баяниста (при условии активного использования релятивной системы сольмизации) обеспечивает репертуар пособий "Баян открывает мир музыки" и "Баян. Первая встреча". Этот же репертуар успешно формирует художественный вкус юного музыканта.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВПРАВ*

РОЗДІЛ I РУХ ПО ХРОМАТИЗМУ

Вправи 1 та 2. Скрізь, де є тексти до вправ, спочатку потрібно навчитись чітко та виразно їх вимовляти, потім — виконувати вправи на інструменті. Виконуючи ці та інші вправи, важливо називати звуки (ноти) вголос і за можливості сольфеджувати, співати з текстом, закритим ротом та голосними “а” чи “о”. У вправі 2 звернути увагу учня на точне витримання пауз, відзначати їх рухом стопи чи легким ударом вільної руки по клавішах.

Вправа 3. Виразно виконуючи вправу, слухати не тільки звучання, а й паузи. Попередньо показати учневі виконання вібрато на баяні (тут — тонкий лід що трясеться і “душа тремтить”). Ці рівномірні рухи можна відпрацьовувати на столі, коліні чи грудях, вільно розхитуючи кисть.

Вібрато має бути не частим, але обов’язково рівномірним, розпочинати його слід трохи пізніше від взяття звуку.

Вправа 4. Спочатку виконувати полегшений варіант вправи: без ліг, легеньке легато. Знайомство з кластером, який нерідко зустрічається в сучасній музиці. Вібрато — див. вправу 3.

Вправа 5. Штрихи — контрастні! Staccato — виконувати легкими кистьовими рухами, невисокий помах пальців, legato — максимальна легкість. Слухати паузи!

Вправа 6. Особливу увагу слід звернути на точне і легке взяття останнього звуку в кожному з мотивів (момент “передачі естафети”).

Вправа 7. Виконувати вказаною аппликатурою без натискання на клавіші максимально легко та рівно. Слухати паузи!

Вправа 8. Звернути увагу на контрастні штрихи: staccato-tenuto. Секунди брати легкими кистьовими рухами, не допускаючи “квакання”.

Вправа 9. Мають бути рівність, легкість та спрямованість до сильної долі з заключним коротким *diminuendo*. Рухи пальців — економні!

* Увага! Ще до гри вправ необхідно опрацювати зміст Розділу I посібника “Баян. Перша зустріч”. (Посадка. Навички міховедення. Динамічні відтінки.) (Видавництво “Навчальна книга – Богдан”. Тернопіль. – 2008. – с. 5.)

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ К УПРАЖНЕНИЯМ*

ГЛАВА I ДВИЖЕНИЕ ПО ХРОМАТИЗМУ

Упражнения 1 и 2. Сначала нужно научиться четко и внятно произносить тексты к упражнениям, затем исполнять упражнение на инструменте. Исполняя эти и все другие упражнения, нужно называть звуки (ноты) вслух и по возможности петь с текстом, сольфеджируя, закрытым ртом или гласными “а” или “о”.

Упражнение 3. Исполняя выразительно упражнение, прислушиваться не только к звучанию, но и к паузам. Предварительно показать ученику исполнение вибрато на баяне (здесь — “тонкий лед трясется” и “душа трепещет”). Вибрато должно быть не частым, но обязательно равномерным, начинать его нужно чуть позже взятия аккорда. Эти равномерные движения свободно вибрирующей кисти отрабатывать на столе, на колене, на груди.

Упражнение 4. Сначала следует исполнять облегченный вариант упражнения: без лиг, легкое легато. Знакомство с кластером, который нередко встречается в современной музыке. О вибрато — см. упражнение 3.

Упражнение 5. Штрихи — контрастные! Staccato — исполнять легкими кистевыми движениями, невысоким замахом пальцев, при legato — максимальная легкость. Слушать паузы!

Упражнение 6. Особое внимание следует обратить на точное и легкое взятие последнего звука в каждом из мотивов (момент “передачи эстафеты”).

Упражнение 7. Исполнять указанной аппликатурой без нажима на клавиши, максимально легко и ровно. Слушать паузы!

Упражнение 8. Обратите внимание на контрастные штрихи staccato-tenuto. Секунды исполнять легкими кистевыми движениями, не допуская “кваканья”.

Упражнение 9. Должна быть ровность, легкость и стремление к сильной доле с заключительным коротким *diminuendo*. Движения пальцев — экономны!

* Внимание! Предварительно, еще до игры упражнений необходимо проработать содержание Раздела I учебного пособия “Баян Первая встреча”. (Посадка. Навыки меховедения. Динамические оттенки.) (Издательство “Навчальна книга–Богдан” Тернополь – 2008, – с. 5.)

ЗМІСТ

ВПРАВИ-КАРТИНКИ.....	6		
Розділ I. Рух по хроматизму.....	6		
Хроматична гама	6	Цілотонова гама.....	21
Маленькі кроки	6	Прогулянка цілотоновою гамою.....	21
Я йду по льоду.....	6	Комбінована гама	21
Капризне дитя.....	7	Прогулянка “комбі-гамою”	21
Сусіди: дятел і білочка.....	7	Розділ V. Арпеджіо та акорди	22
Естафета.....	7	Веселі тризвуки.....	22
Дзига.....	8	Сумні тризвуки.....	22
Роботи танцюють	8	Різнокольорові хвилі.....	22
Віхола	8	Чуєш, сурми?.....	22
Розділ II. Рух по одному вертикальному ряду	9	Котик змерз.....	23
Драбинкою вгору й вниз.....	9	Хоровод.....	23
Ремонтуюмо чобіток	9	Забавки	23
Дощик накрапає	9	Паровозик	24
Море хвилюється... ..	10	У гамаку	24
Переклички-перестуки	10	Весняний струмок.....	24
Я заграю на гармошці	10	Розділ VI. Рухливість першого пальця	25
Гусінь лізе.....	11	Тема з варіаціями	25
Спритні пальчики.....	11	Простий наспів.....	25
Скоромовка	11	Барсик на короткій прив’язі.....	26
Маленькі хвилі щезають вдалині.....	12	Сірко на довгій прив’язі	26
Фонтанчики	12	Згадуючи Й.С. Баха.....	26
Розділ III. Рух двома вертикальними рядами	13	Розділ VII. Прийоми гри міхом.....	27
Три стежки.....	13	Розхитуємо човника	27
То вперед, то назад... ..	14	Торохтілка	27
Гірська стежка	15	Трясця.....	27
Малюємо трикутники	15	Луна	27
“Чомучка” та “поганий” дідусь	16	Розділ VIII. Інтервали	28
Неслухняний ослик.....	16	Вслухаємося в одну нотку.....	28
Ловимо зозулю!	16	Вслухаємося в інтервали.....	28
Молдавський мотив	16	Інтервали — тремоло.....	29
Витребеньки	17	Кварти та квінти	29
Фіззарядка.....	17	Відлуння Карпат.....	29
Гама “тон-півтону” та “півтону-тон”	18	Розділ IX. Тетрахорди і гами.....	30
Роздратована муха.....	19	Вертихвістка	30
Ніби каденція.....	19	Переكاتи.....	30
Розділ IV. Рух по півтонових і тонових “гірках”	20	Гама і кохання.....	31
Два півтони і два тони.....	20	Гама і киця-мама	31
Різними доріжками	20	Рідні наші гами.....	32
З татом в гори!	20	Полька-гама	32
Триндичиха	21	Методичні рекомендації до вправ.....	33
		Говорять професіонали	39